

ANTS VIRES 90-AASTANE

23. detsembril 2008 saab 90-aastaseks Eesti etnoloogia grand old man, ajaloodoktor Ants Viires. Eesti filoloogi hariduse põhjaltn etnograafiks kujunenud teadlane, paljude kapitaalsete käsiraamatute autor on ühtlasi Keele ja Kirjanduse kauasemaid kaasautoreid. Et viimastest juubeliloost ajakirjas on möödunud juba 20 aastat, soostus ta läheneva suurjuubeli lävel vastama kiriutusutelu küsimustele.

Oled Keele ja Kirjandusega olnud seotud ajakirja algusest peale. Mida või keda meenutaksid ajakirjast heameelega?

Ootasin Keele ja Kirjanduse ilmumata hakkamist 1958. aastal suure innuga. Omalt poolt avaldasin selle 6. numbris isiku- ja kohanimeliste täiendite ortograafiat käsitlevas sarjas artikli „Hädas suure ja väikese algustähega”. Tolleaegsest toimetuskollegiumist kuulus see sari mu kunagise eesti keele õpetaja Arnold Kase hoole alla, kes sarja ka õnnelikult lõpule tüüris.

Aastail 1958–2007 olen Keeles ja Kirjanduses avaldanud kokku 55 kirjutist, seega keskketlābi 1,1 aastas. Et 14 aastakāigus minu kirjutisi pole, siis teeb see aasta kohta 1,38 kirjutist. Produktiivsemad aastad on olnud 1988, 1996, 2001 ja 2002 – igal aastal kolm. Oma kirjatōede hulgast tōstaksin esile pōhimōttelise artikli „Vaateid eesti rahvakultuuri muundumistele” (2002) ja sellele eelnenud kirjutise „Kultuurilugu ja rahvuskultuur” (1984). Seisukohta, et tuleb uurida rahvakultuuri nūūdisaegseid traditsioonipāraselt olulisi osiseid ning nende muutumist, jagan praegugi. On veel nii mōnigi kaastōō, mis tundub endale pāris hāsti vālja kukkunud, nagu „Kuude nimetused eesti keeles” (1993), „Eestlaste vārvimaailm” (1983) vōi „Kui vana on vanapagan” (1989).

Toimetuse tōõtajaist on minu vana sōber Heldur Niit, kellega oleme peale kaastōō küsimuste sageli ka igasugu ilmaasju arutanud. Viimastel aastatel on mul Mall Jōega jutt hāsti sobinud.

Mida loed oma (paari) viimase aastakūmnne kōige suuremateks õnnestumisteks?

1990. aastaist tēnapāevani on mul veel vanas eas õnnestunud kirjutada, toimetada ja trūkis avaldada mitmeid minu meelest olulisi ja kullaltki tōsist huvi āratanud raamatuid, nagu „Eesti rahvakultuuri leksikon” (1995, 3. trūkk 2007), suur koguteos „Eesti rahvakultuur” (koos Elle Vunderiga, 1998, oluliselt tāiendatud 2. trūkk 2008), populaarkirjanduse valdkonda kuuluvad „Meie jōulude lugu” (2002, 2. trūkk 2005), „Vana eesti rahvaelu” ja selle ingliskeelne variant „Old Estonian Folk Life” (2004). Lisaks uustrūkk 1975. aastal ilmunud teosest „Puud ja inimesed” (2000). Minu meelest pāris kenakene kogu.

Vāga head on tēnapāeva trūkitehnilised vōimalused. Kui vaadata kunagisi esmatrūkke, siis vāljanāgemiselt on nad ūsna viletsakesed. Eesti Riiklik Kirjastus tegi 1960. aastal kŭll kōik, et minu „Eesti rahvapārast puutōōndust” ilusasti vālja anda. Eks see omas ajas ilus oligi, kuid 2006. aasta vāljaande trūkikvaliteet torkab selle kōrval eriti silma selgete fotode poolest.

Keda pead oma mantlipārijateks, kuidas hindad nende sihiasetust ja arenguteed?

Otsestest mantlipārijatest pole nagu vajadust rāākida. Aja muutudes muutub sageli ka vaatenurk. Eesti etnograafias on nūūid juhtkohtadel professor Art Leete Tartus ja doktor Aivar Jūrgenson Tallinnas, esimene oma uurimusega „Pōhjarahvad antiigist tēnapāevani: obi-ugrilaste ja neenetsite kirjeld

duste muutumine" (2000), teine teosega „Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet" (2002). Seega jäävad mõlemad üsna kaugele minu temaatikast. Kuid eesti etnograafia üldpilt on praegu rõõmustavalt mitmekesine. Tõsist tähelepanu vääriavad veel näiteks Elle Vunderi eesti rahvakunsti uurimus „Eesti rahvapärane taimornament tikandis" (1992), Eevi Asteli suur ülevaate-teos „Eesti vööd" (1998) ja kunstiteadlase Kaalu Kirme „Eesti rahvapärased ehed. 13. sajand – 20. sajandi algus" (2002). Uudseid küsimusi käsitlevad Jaanus Plaadi „Usuliikumised, kirikud ja vabakogudused Lääne- ja Hiiuemaal" (2001), Anu Kannikese „Kodukujundus kui kultuuriloomine. Etnoloogiline Tartu-uurimus" (2002) ning Marju Torp-Kõivupuu „Surmakultuuri muutumine ajas: ajaloolise Võrumaa matusekombe-stiku näitel" (2003).

Kuivõrd on etnograafia ja keeleteadus tänapäeval veel omavahel seotud? Mida jälgid näiteks ajakirjast Keel ja Kirjandus eelkõige?

Et olen saanud võrdse koolituse nii etnograafias kui ka keeleteaduses, siis pidasin mõlema teaduse sidumist oma rahvakultuuri uuringutes loomulikuks. Nüüd ja edaspidi võib seda vaevalt enam loota. Keeles ja Kirjanduses jälgin kõige enam üldkultuurilisi käsitlusi. Selle poolest pakkus käesoleva aasta kaksiknumber 8–9 mulle tervenisti tõsist huvi.

Sinu uurijatöö on olnud tihedalt seotud fennougristikaga. Kui heaks loed Eesti fennougristika praegust seisut?

Võtsin osa fennougristika kongressidest Tallinnas (1970), Turus (1980) ja Söktövkaris (1985). Seal peetud ettekandedes käsitlesin rahvakultuuri küsimusi Eestis, läänemeresoome aladel ja Baltimaadel. Fennougristika üldküsimused pole mind viimasel ajal enam eriti huvitanud. Viimati vaidlesin Ago Künnapiga siinsamas Keeles ja Kirjan-

duses („Kauge mineviku kimäärid", 2000) ja väitsin, et etnogeneesi tõlgitsemisel on ta seoste tõmbamisel keelte arenguga jäänud pealiskaudseks ning võiks tugineda rohkem oma erialale.

Tõsisemat huvi olengi tundnud Eesti ida- ja lõunapoolsete naaberalade vastu. Olen käinud uurimismatkadel Ingeri ja Vepsamaal ning Karjalas. Unustamatuks on jäänud 1965. aastal toimunud uurimisreis lõuna pool Äänisjärve asuvale Vepsamaale ning meelde jäävaks koos Evi Tihemetsa ja Aleksei Petersoniga tehtud viiepäevane jalgsimatk üle hõredalt asustatud Vepsa kõrgustiku. Olen matkanud Peipsi järve ja Läti piiri taga, lõuna pool läbi kogu Läti, Leedu ja Valgevene. Võisin veenduda, et sedakaudu on meie kultuuripilti lisaks sajandeid valitsenud sakslaste mõjule saabunud olulisi sugemeid ka Kesk-Euroopast.

Kui meenutada XX sajandit, siis millised Sinu huviringi jäävad teosed on seal kestva väärtusega? Mida võiks lugeda juba aegunuks ning põhjalikult uuendamist vajavaks?

Püsiväärtus peaks säilima rahvaluule alalt suurtel eesti rahvaluule publikatsioonidel, nagu Jakob Hurda „Setukeste laulud", „Vana Kannel" ja teised „Monumenta Estoniae Antiquae" tekstikõited, keeleteaduse alalt suurtel eesti keele sõnastikkudel eesotsas Andrus Saareste „Eesti keele mõistelise sõnaraamatuga", etnograafiast Ilmari Mannineni teosel „Die Sachkultur Estlands I–II" (1931, 1933), nagu ka koguteos „Eesti rahvakultuur", mis otsapidi kuulub küll juba XXI sajandisse. Aegunuks hindamisel teeb muutuv aeg ise oma valiku. Näiteks I. Mannineni teos on väärt, et see eesti keelde tõlgituna uuesti avaldamist leiaks.

Vene ajal oli suur hulk ebasoovitavaid teemasid. Millised valged laigud Eesti humanitaarias ootavad veel käsitlemist?

Kogu poolesajandiline nõukogude aeg vajab süvenenud käsitlemist, kuid läbini objektiivse pildi saamiseks seisab see aeg meile veel liiga lähedal. Siiani väärivad tähelepanu vaid Lauri Vahtre raamatuke „Elu-olu viimasel vene ajal. Riietus ja mööbel, toit ja tarberiistad, sõiduvahendid, eluase ja muu” (2002) ning Magnus Ilmjärve tüse monograafia „Hääletu alistumine” (2004).

Kas eesti keel on teaduskeelena tõsiseltvõetav? Kas inglise keeles publitseerimine ei tundu teadlaskarjäärile kohasem või isegi ainuõige?

Eestlastele määratud uurimustes on eesti keel teaduskeelena loomulik ja vastavalt tuleb seda ka arendada. Rahvusvahelisele lugejaskonnale esitatavais töödes on inglise keel paratamatu. Välisõppejõud ja nende ingliskeelsed loengud ei teeks meie ülikoolidele paha. Samas ma ei kujuta ette, et meie ülikooliharidus muutuks läbini ingliskeelseks, ega ole seda märganud ka teiste maade, Soome, Rootsi või Saksamaa puhul.

Tahaks rõhutada, et ega meie ajaloolased ja filoloogid ei saagi üksnes inglise keelega piirduda. Meie ajaloo ja keele uurimisel on vaja veel vähemasti saksa, vene ja soome, aga soovitatavalt ka rootsi ja läti keele oskust, sest erialakirjanduse kõrval on võõrkeeles ka enamik allikmaterjale. Mul endal on tulnud kõiki mainitud keeli kasutada. Viimaseina õppisingi läti keelt, algul Lembi Lõugase ja hiljem Tõnu Karma käe all.

Mis tööd on saanud just punkti, mis on käsil või (juba) käeulatuses?

Praeguses vanuses ma tõsisemate uurimustega enam ei tegele. Kui mõni huvipakkuv asjake ette satub, teen selle ära. Praegu kirjutatan TEA entsüklopeedia jaoks rahvakultuuri küsimusi käsitlevaid artikleid.

Oled ajakirjas Tuna avaldanud mitmel korral mälestusi. Kas neile on lisa oodata?

Olen memuaare kirja pannud enam-vähem kogu eluloo ulatuses. Osa meenutusi olen usaldanud avaldada ajakirjas, arvates, et need pakuvad huvi ka laiemale lugejaskonnale. Mõni osa tundub olevat kirjutatud niivõrd isiklikul pinnal, et jääks eeskätt omastele lugemiseks. Avaldamise järje peale olen küll mõelnud.

Eks mingil määral anna memuaaride hulka lugeda ka juubeli- või mälestuskirjutisi, näiteks oma õppejõududest Paul Aristest ja Gustav Rängast, kolleegidest Ilmar Talvest, Eerik Laidist, Aliise Moorast, Ea Jansenist või heast sõbrast Arne Vinkelist. Loen suure huviga ka teiste, eriti kolleegide mälestusi. Esimesena nimetaksin Ilmar Talve kolme köidet, kus on antud väga hea ülevaade kogu ajastust. Huvitaval kombel ei ole seni tekkinud tunnet, et tahaks neile, olgu näiteks Ilmar Talvele või Arne Vinklile, vastu vaielda.

Mis on Su lemmiklektüür jõudehetkil?

Jõudehetkil loen kergemat teatme- ja ilukirjandust. Lõpetasin hiljuti Ants Heina „Maja kui sümbol. Eesti Üliõpilaste Seltsi hoone Tartus”. Et televiisorist tuli suurepärase telefilm Mihhail Bulgakovi „Meistrist ja Margaritast”, siis võtsin ka raamatu uuesti tõsise huviga käsile.

Sinu abikaasa ja üks tütreid on kunstnikud. Kuidas on õnnestunud ühendada igapäevaelu teaduse ja kunstiga?

Igapäevaelu läheb muidugi oma rada. Sinna sisse kuulub loomulikult kombel ka töötegemine, s.o teaduse ja kunstiga tegelemine. Tahaksin veel rõhutada, et minule kui elupõlisele linnainimesele on väga olulised olnud suveaja maal veetmised, varasemal aegadel ema- ja

isakodus Otepääl ja Tartu lähistel, alates 1965. aastast õnnekombel saadud suvemajas Loksa lähistel Tapurla külas. Maja asub omaette otse merekaldal, kus on võimalik nautida suurepäraseid, aiva muutlikke päikeseloojanguid.

kodune õhkkond, armsad ja tublid lapsed, tulemusrikas töötegmine ning maailmas ringivaatamine (mida oleks võinud rohkemgi olla).

Küsitlenud JÜRI VIKBERG

Mis teeb elu üldse elamisväärseks?

Oma elule tagasi vaadates võin öelda, et selle on teinud elamisväärseks meeldiv

Keele ja Kirjanduse toimetuse õnnitleb Ants Viirest 90. sünnipäeva puhul!